

УДК 332.1/330.3

М. Г. Судорзін,
аспірант, Академія муніципального управління

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІО- ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Розроблено механізм стимулювання сталого розвитку регіонів з основними ключовими елементами. Визначено безпеку сталого розвитку, яка базується на використанні потенціалу регіональної соціо-еколого-економічної системи.

The mechanism of stimulation of sustainable development with the main key elements. Determined the safety of sustainable development based on the potential use of regional socio-ecological-economic system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Політика стимулювання сталого розвитку регіонів через механізм стимулювання цього розвитку регіонів реалізується за допомогою певного набору інструментів. Правильний підбір, відбір та успішне застосування методів та інструментів механізму стимулювання сталого розвитку регіонів на практиці дозволить досягти високого рівня сталого розвитку регіонів України. Тобто раціональний підхід при побудові стимулюючого інструментарію зумовить отримання максимального соціо-еколого-економічного ефекту, і наблизить стратегічну мету кожної регіональної СЕЕ системи — сталий розвиток регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання стимулювання сталого розвитку регіону у теоретичному плані вивчалося зарубіжними та вітчизняними науковцями. Зокрема, проблемам сталого розвитку регіону присвячені роботи Багрова М.В., Бистрякова І.К., Божка С.М., Борщука Є.М., Буркинського Б.В., Вахович І.М., Галушкіної Т.П., Герасимчук З.В., Данилишина Б.М., Долішнього М.І., Дорогунцова С.І., Жарової Л.В., Карпінського Б.А., Кравціва В.С., Масловської О.Ц., Мельника А.Г., Семенова В.Ф., Степанова В.М., Харічкова С.К., Хлобистова Є.В., Шевчука В.Я., Шостак А.Б. та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- 1) розробити механізм стимулювання сталого розвитку регіонів з основними ключовими елементами;
- 2) визначити безпеку сталого розвитку, яка базується на використанні потенціалу регіональної соціо-еколого-економічної системи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтенсивність використання тих чи інших інструментів стимулювання, що застосовуються в рамках політики стимулювання сталого розвитку регіону, залежить від того, наскільки розвинені сфери життєдіяльності регіону та наскільки узгоджені їхні взаємовідносини. Так, для того, щоб досягти високого рівня гармонійності збалансованості сталого розвитку регіонів, тобто, підтримання взаємозв'язку, цілісності та динамічної рівноваги соціальної, економічної та екологічної складових регіону, необхідно використовувати податкові та трансфертні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону [5]. В першу чергу, це зумовлено тим, що бюджетні та фіскальні інструменти стимулюючого впливу тісно взаємопов'язані і активно застосовуються у всіх сферах життєдіяльності регіону. Крім того, їх застосування передбачає перерозподіляти кошти через бюджети різних рівнів, що дозволить досягти соціальної справедливості, економічного зростання та екологічної рівноваги, а тому сприятиме утвердженню гармонійності, збалансованості та рівноважності сталого розвитку регіону.

Стабільність та конкурентоспроможність сталого розвитку регіону вимагають підтримання протягом тривалого терміну позитивних параметрів розвитку регіональної СЕЕ системи та активізації потенційних можливостей регіону нарощувати та ефективно використовувати конкурентні переваги у кожній сфері регіону, а також впроваджувати нові досягнення науково-технічного прогресу у економіку, суспільство та екологію. Найприйнятнішими інструментами стимулювання сталого розвитку, що забезпечать високий рівень стабільності та конкурентоспроможності сталого розвитку, є інвестиційно-інноваційні інструменти, оскільки вони

направлені на забезпечення сталого розвитку у соціальній, економічній та екологічній сфері регіону через розвиток нових технологій та втілення наукових пропозицій [1].

Безпека сталого розвитку повинна базуватись на використанні потенціалу регіональної СЕЕ системи, здатності до самовідтворення та недопущення дії дестабілізуючих факторів. Виходячи з таких характеристик, можна стверджувати, що для досягнення високого рівня безпеки сталого розвитку необхідно застосувати переважно інституційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону.

Інструменти механізму стимулювання сталого розвитку регіонів повинні ґрунтуватись на основі певних підстав відбору стимулюючих заходів, тобто відповідати принципам відбору інструментів стимулювання.

До основних принципів відбору інструментів механізму стимулювання сталого розвитку регіонів варто віднести наступні [2]:

1) ефективність — здатність досягнути соціальних, економічних та екологічних цілей найраціональнішим шляхом при мінімальних витратах у межах реалізації політики стимулювання сталого розвитку регіону;

2) гнучкість — реакція, постійні соціальні, економічні та екологічні внутрішні та зовнішні зміни, що стосуються конкретного регіону;

3) справедливість — відповідність віднесення стимулюючих заходів до певного типу політики стимулювання сталого розвитку регіону з метою об'єктивності у розподілі наслідків від застосованих інструментів стимулювання;

4) пріоритетність — застосування інструментів стимулювання, здатних стати переважними при реалізації певного типу політики стимулювання сталого розвитку регіону;

5) довгостроковість — вибір і застосування в межах політики стимулювання сталого розвитку регіону таких довгострокових стимулів, що націлені на сприяння досягнення все більш високих соціальних, економічних та екологічних параметрів розвитку регіональної СЕЕ системи [3];

6) інформативність — наявність об'єктивної інформації про стимулюючі заходи для обґрунтування застосування тих чи інших інструментів стимулювання в межах політики стимулювання сталого розвитку регіонів;

7) відповідність ознакам сталості — інструменти стимулювання певного типу політики стимулювання сталого розвитку повинні відповідати ознакам сталості, значення котрих необхідно покращити.

Проведений аналіз досліджень зарубіжних та вітчизняних дослідників сталого розвитку

регіону [4] дає підстави виокремити такі інструменти стимулювання розвитку регіонів України у соціальній, економічній та екологічній сферах: створення інноваційних підприємств; власні та залучені інвестиції в у соціальну, економічну та екологічну сферу регіону (приватні, державні, зовнішні, внутрішні); власні та залучені інвестиції у науку та технології; дотації та субсидії місцевим органам влади з державного бюджету; платежі за використання природних ресурсів; регіональні програми екологічного стимулювання, угоди щодо стимулювання розвитку регіонів та інші. Зрозуміло, що застосування таких інструментів є недостатнім для того, щоб досягти сталого розвитку регіонів, адже дані інструменти акцентують увагу на вирішенні лише частини проблем, що існують у регіоні. Натомість вирішення соціо-еколого-економічних питань за допомогою стимулюючих та мотиваційних заходів активізуючого впливу практично не враховуються. Тому існуючі інструменти стимулювання соціального, екологічного та екологічного розвитку регіонів варто удосконалити для того, щоб вони стали більш дієвими і сприяли досягненню сталого розвитку регіонів, тобто сформуванню інструментів механізму стимулювання сталого розвитку регіонів.

Інструменти механізму стимулювання сталого розвитку регіону — інструменти активізуючого впливу на регіональну соціо-еколого-економічну систему, спрямовані на забезпечення досягнення сталого розвитку регіону через активну діяльність державних та регіональних органів влади.

Інструменти механізму стимулювання характеризуються використанням широкого набору заходів стимулювання сталого розвитку і класифікуються наступним чином:

1) за суб'єктом застосування:

— інструменти стимулювання сталого розвитку регіону — інструменти стимулюючого характеру, направлені на діяльність суб'єктів господарювання та регіональних органів влади у всіх регіонах для досягнення сталого розвитку, що використовуються державними органами влади;

— інструменти мотивації сталого розвитку регіону — заходи внутрішньої активізації діяльності господарюючих суб'єктів у соціальній, економічній та екологічній сферах регіону, направлені на досягнення сталого розвитку через застосування мотиваційного підходу до нарощення внутрішніх потенційних резервів конкретного регіону, що використовуються регіональними органами влади;

2) за напрямом стимулювання:

— інвестиційно-інноваційні — заходи активі-

заційного впливу, що ґрунтуються на вкладенні коштів у розробку та впровадження нових технологій, процесів та інноваційних пропозицій з метою досягнення сталого розвитку регіону;

— податкові — інструменти стимулювання сталого розвитку регіону, що за основу використовують важелі податкової системи (податки, платежі, збори, штрафи, податкові канікули та кредити) та направлені на досягнення сталого розвитку регіону;

— трансфертні — заходи стимулювання, спрямовані на покращення соціо-еколого-економічної ситуації у регіоні та досягнення сталого розвитку через використання системи бюджетних асигнувань (дотацій, субсидій, субвенцій);

— інституційні — заходи стимулюючого впливу, що здійснюються органами державної та регіональної влади з метою покращення соціо-еколого-економічної ситуації у регіоні (дозволи, обмеження, угоди, програми);

3) за тривалістю дії стимулюючого заходу:

— довгострокові — інструменти стимулювання сталого розвитку регіону, що використовуються понад 5 років;

— середньострокові — заходи стимулюючого впливу, що націлені на досягнення сталого розвитку і тривають протягом від 3 до 5 років;

— короткострокові — інструменти стимулювання сталого розвитку регіону, тривалість яких обмежена терміном від 1 до 3 років;

4) за джерелом фінансування:

— державні — інструменти стимулювання сталого розвитку, що фінансуються з державного або місцевих бюджетів, державних фондів, а також державними підприємствами;

— приватні — заходи стимулюючого впливу, що направлені на досягнення сталого розвитку регіону, і фінансуються приватними суб'єктами господарювання різних організаційних форм та видів;

— внутрішні — інструменти стимулювання сталого розвитку регіону, що фінансуються за рахунок внутрішньорегіональних джерел;

— зовнішні — заходи стимулювання, що спрямовані на досягнення сталого розвитку регіону і фінансуються через загальнонаціональні чи міжрегіональні програми та угоди, а також міжнародні організації.

Розглянемо детально інструменти механізму стимулювання сталого розвитку регіону. Виділяти інструменти механізму стимулювання варто за двома ключовими характеристиками: за суб'єктом стимулювання та напрямом стимулювання. При цьому кожен інструмент стимулювання враховуватиме інші характеристики. Так, до інструментів стимулювання ста-

лого розвитку регіону віднесемо наступні:

1) податкові інструменти стимулювання сталого розвитку:

— податковий науковий кредит — вирахування з оподаткованої суми місячного доходу юридичних осіб, що здійснюють НДДКР, витрат на науково-дослідну діяльність. Мета інструменту — розвиток нових технологій та втілення наукових досягнень задля досягнення сталого розвитку регіону;

— податковий інвестиційний кредит — вирахування з оподаткованої податком суми місячного доходу юридичних осіб, що здійснюють інноваційне інвестування. Інструмент націлений на розвиток інновацій в соціальній, екологічній та економічній сферах діяльності задля досягнення сталого розвитку регіону;

— податкові преференції для наукоємних та екологоорієнтованих підприємств регіону — сприяння розвитку пріоритетних напрямів господарської діяльності на території регіону шляхом часткового звільнення від оподаткування юридичних осіб, що здійснюють таку діяльність. Інструмент дозволить розширити екологічну продукцію та послуги, забезпечити екологічну рівновагу, досягнення сталого розвитку регіону.

Податкові інструменти стимулювання сталого розвитку регіону передбачають поступове зменшення оподаткування доходів фізичних осіб і переорієнтацію оподаткування на екологічно орієнтоване, тобто планується запровадити податкову реформу, що змінить якісний бік податкового стимулювання регіонів України. В цілому податкові інструменти комплексно стимулюватимуть соціальну, економічну та екологічну сферу, забезпечуючи про самим досягнення високого рівня сталого розвитку регіонів;

2) трансфертні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону:

— пряма дотація місцевим бюджетам на природоохоронні заходи і регіональну політику ресурсоспоживання — бюджетне асигнування з Державного бюджету України для регіонів, що мають значні екологічні проблеми в межах необхідності. Ціль програм інструменту — подолання екологічних проблем у регіонах України та сприяння утвердженню сталого розвитку регіонів.

— пряма дотація регіонам, змушеним притримувати промисловий розвиток — бюджетне асигнування з Державного бюджету України конкретному регіону, де цілеспрямовано притримується промисловий розвиток заради збереження соціальної та екологічної сфери регіону. Основне завдання інструменту — компенсація конкретному регіону за сповільнення

темтів промислового розвитку заради відновлення рівноваги між сферами регіональної СЕЕ системи.

Зважаючи на залежність місцевих бюджетів від прямої допомоги з державного бюджету, необхідно поступово зменшити вплив трансфертних стимулів на розвиток регіону. В першу чергу, це зменшить прив'язаність розвитку регіону від державних дотацій та субсидій. Найголовнішим у випадку є те, що зменшення державних асигнувань на реалізацію соціально-економічних заходів сприятиме мотивації регіональної СЕЕ системи досягти високого рівня рівноважності, гармонійності, стабільності, збалансованості, конкурентоспроможності та безпеки регіону, а отже, і сталого розвитку регіону. Крім того, варто змінити надання прямої державної допомоги у напрямі задоволення соціо-еколого-економічних потреб конкретного регіону;

3) інвестиційно-інноваційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону:

— інноваційне інвестування регіональної науки та технологій — приватне та державне капіталовкладення наукоємних технологій, орієнтоване на досягнення сталого розвитку регіональної СЕЕ системи. Інструмент спрямований на відновлення екологічної рівноваги, досягання соціальної справедливості та забезпечення економічного росту регіонів за рахунок впровадження наукоємних інвестиційних проектів;

— інновації на відновлення первісних якостей використаних ресурсів регіону — реалізація високотехнологічних проектів, що реалізуються юридичними особами на території регіону і пов'язані із природними ресурсами регіону. Ціль інструменту стимулювання — відновлення природно-ресурсного потенціалу регіону, забезпечення придатності використаних ресурсів з метою досягнення сталого розвитку регіону.

Інвестиційно-інноваційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону акцентують увагу на вкладенні коштів у ліквідні високотехнологічні проекти, здатні максимально швидко принести очікуваний ефект у соціальній, екологічній сферах регіонів України. Разом з тим, надійним залишається інвестування в основні засоби регіонів, що дозволить розвивати економічну сферу регіональних СЕЕ систем. Тобто інвестиційно-інноваційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону дозволять пришвидшити досягнення сталого розвитку регіонів;

4) інституційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону:

— державне замовлення на високоефективні в екологічному та соціальному плані ре-

гіональні проекти і технології — визначення переліку пріоритетних соціально-екологічних проектів, їх фінансування і реалізація заради досягнення сталого розвитку регіону. Основна мета інструменту стимулювання — розвиток високотехнологічного, енергоощадного, екологічно безпечного та соціально орієнтованого виробництва;

— регіональне прикордонне співробітництво у галузі сталого розвитку — транскордонна регіональна співпраця у соціальній, економічній та екологічній сферах заради досягнення сталого розвитку регіонів. Даний інструмент забезпечить розширення співробітництва регіонів України з регіонами сусідніх країн у соціальній, економічній та екологічній сферах регіону, сприяючи досягненню сталого розвитку регіону.

ВИСНОВКИ

У цілому інституційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону направлені на залучення додаткових коштів до регіону для реалізації різноманітних програм та проектів у контексті досягнення сталого розвитку регіону, забезпечуючи при цьому потужну протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам регіону у соціальній, економічній та екологічній сферах.

Література:

1. Вахович І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: монографія / І.М. Вахович. — Луцьк: рогра'я, 2007. — 496 с.

2. Герасимчук З.В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: монографія / Герасимчук З.В., Галушак В.Л. — Луцьк: рогра'я, 2006. — 248 с.

3. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / Національний ін-т стратегічних досліджень [Варналій З.С., Мокій А.І., рограмм О.Ф. Та ін.]; за ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 498 с.

4. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. / Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй "Муніципальна програма врядування та сталого розвитку"; Академія муніципального управління / Садовенко А.П., Серета В.І., Масловська Л.Ц. — К., 2007. — 240 с.

5. Стратегія забезпечення сталого розвитку України // Матеріали міжнар. Наук.-практ. Конф. М. Київ, 20 травня 2008 р. У трьох частинах / РВПС України НАН України. — К.: РВПС України НАН України, 2008. — Ч. 1. — 308 с.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2012 р.